

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2024-1-11>
УДК 75.046.3:271-36КирМеф]:75.025.4
ORCID ID: 0000-0002-1814-4331
ORCID ID: 0009-0007-1880-3441

Тетяна Тимченко

*кандидатка мистецтвознавства, доцентка
Національна академія образотворчого
мистецтва та архітектури
tetiana.tymchenko@naoma.edu.ua*

Надія Романенко

*здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня, IV курс
кафедра техніки та реставрації творів мистецтва
Національна академія образотворчого
мистецтва та архітектури
nadia.romanenko@naoma.edu.ua*

АТРИБУЦІЯ ІКОНИ «ДВОЄ СВЯТИХ» З ФОНДІВ КАФЕДРИ ТЕХНІКИ ТА РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА

Анотація. *Метою даної статті* є дослідження та атрибуція ікони «Двоє святих» з фондів кафедри техніки та реставрації творів мистецтва (КТРТМ) Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури. **Методи дослідження.** В основу дослідження покладено методи художньо-стилістичного і порівняльного аналізів творів мистецтва. Атрибуція ікони здійснювалася на підставі даних іконографічного, стилістичного, мікрохімічного та історіографічного досліджень. **Результати.** Дослідження дало змогу встановити походження, використані матеріали, іконографічний тип та орієнтовний час створення ікони, а також описати аналіз, композиційні та стильові особливості твору. На основі аналізу наукових робіт українських науковців В. Дротенко, І. Ковальчука, Д. Степовика та зарубіжних дослідників – Р. Руссевої (R. Rousseva), А. Філіпа (Aleš Filip), Я. та Я. Осолсобе (Jana Osolsobě, Jan Osolsobě), А. Кжижової (Alena Křížová), А. Делікарі (Angeliki Delikari), С. Барлієвої (Slavia Barlieva), В. Топенчарова, І. Божилова, Н. Тулешкова, Л. Прашкова вдалося визначити, що перед нами Святи Кирило та Мефодій – творці глаголиці та натхненники християнської віри в Європі. Такий іконографічний сюжет поширився в Україні з XVIII ст., й відтворювався іконописцями з огляду на ікони та скульптури, створені в Європі, зокрема в Болгарії, Чехії тощо. **Висновки.** У результаті дослідження ми дійшли висновку, що ікона «Двоє святих» найвірогідніше написана невідомим автором чеського чи українського походження у середині або, найпізніше, наприкінці XIX століття, і є довільною копією скульптури «Святи Кирило та Мефодій» Е. Макса, що знаходиться в Костелі Божої Матері перед Тином (Чехія) або ж з її копії. Ікона має художню, релігійну та історичну цінність, адже є доказом зв'язку між європейською (болгарською, чеською) та українською культурами. Атрибуція таких творів дає науковцям змогу глибше усвідомити перебіг історії мистецтва України в контексті світового розвитку іконопису.

Ключові слова: атрибуція, ікона, Св. Кирило та Мефодій, реставрація, іконографія.

Tetiana Tymchenko,
PhD, associate professor
Head of Department of Techniques
& Restoration of Artworks,
National Academia of Fine
Arts and Architecture
tetiana.tymchenko@naoma.edu.ua

Nadia Romanenko
4th year student of the specialty
of Fine Art, Decorative Art
Subdepartment of Techniques
& Restoration of Artworks
National Academy of Fine
Arts and Architecture
nadia.romanenko@naoma.edu.ua

ATTRIBUTION OF THE «TWO SAINTS» ICON FROM NATIONAL ACADEMIA OF FINE ARTS AND ARCHITECTURE FUNDS

Abstract. *The purpose of this article* is the research and attribution of the icon «Two Saints» from the funds of the Department of Technique and Restoration of works of art of the National Academy of Fine Arts and Architecture. **Research methods.** The research is based on the methods of artistic, stylistic and comparative analysis of works of art. The attribution of the icon was carried out on the basis of iconographic, stylistic, microchemical and historiographic research. **The results.** The research made it possible to establish the origin, materials of execution, iconographic type and approximate time of creation of the icon, as well as to analyze the compositional and stylistic features of the work. Based on the analysis of the scientific works of V. Drotenko, I. Kovalchuk, D. Stepovyk and foreign researchers – R. Russeva, A. Philip, Ya. and Ya. Osolsobie, A. Kzhizhova, S. Barlieva, V. Topencharova, I. Bozhilova, N. Tuleshkova, L. Prashkova it was possible to determine the depicted are Saints Cyril and Methodius – the creators of the Glagolitic script and the inspirers of the Christian faith in Europe. This iconographic plot has been spreading in Ukraine since the 18th century, and is reproduced in churches or by folk craftsmen based on the icons and sculptures created in Europe, in particular in Bulgaria, the Czech Republic, etc. **Conclusions.** As a result of the research, it was attributed to the icon "Two Saints" and to claim that the most likely icon was painted by an unknown author of Ukrainian or Czech origin in the middle or, at the latest, at the end of the 19th century, as a free copy from the sculpture "Saints Cyril and Methodius" by Emanuel Max, which is in Church of the Mother of God in front of Tyn or from its pictorial copy. The icon has artistic, religious and historical value, because it is proof of the connection between European (Bulgarian, Czech) and Ukrainian culture and art. The attribution of such works gives scholars the opportunity to gain a deeper understanding of the course of Ukrainian art history in the context of the development of icon painting in world art.

Key words: attribution, icon, St. Cyril and Methodius, restoration, iconography.

Постановка проблеми. Під час вивчення дисципліни «Іконографія християнського мистецтва» (IV курс ОС бакалавр, викладач доцент Т. Тимченко), студентам освітньо-професійних програм «Реставрація творів станкового і монументального живопису» та «Реставрація скульптури та творів декоративно-ужиткового мистецтва» для залікового завдання необхідно підготувати тематичне дослідження з іконографії певного персонажу чи події християнської релігії; і дуже бажано об'єктом дослідження обрати ікону, над якою студент працюватиме як над дипломним проектом. Н. Романенко для дослідження було обрано ікону, яка є частиною кваліфікаційної роботи на присудження ступеня бакалавра за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Найважчим і найважливішим моментом під час проведення нашого дослідження було встановлення імен тих осіб, чий образи відтворені на цій іконі, оскільки не було написів, які б вказували, хто перед нами, а сама ікона за своїми стилістичними особливостями та високим художнім рівнем суттєво відрізняється від тих, які зазвичай можна зустріти у музейних та приватних колекціях України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У процесі пошуків ми спиралися на праці, присвячені іконографії християнського іконопису (В. Дротенко [1], І. Ковальчук [2]). Після перших етапів дослідження, з'явилося припущення щодо імен зображених на іконі осіб, що дало змогу звузити коло пошуків, розглянувши наукові праці відомого

українського мистецтвознавця Д. Степовика [4] та зарубіжних дослідників – Р. Руссевої [4], Алеша Філіпа, Яни та Яна Осолсобе [5]; Алени Кжижової [6]; Ангеліки Делікарі [7]; Славії Барлієвої [8]; В. Топенчарова [9], І. Божилова, Н. Тулешкова, Л. Прашкова [10] та інших.

Виклад основного матеріалу. Ікона «Двоє святих» (інвентарний номер КТРТМ-25) зберігається на кафедрі техніки та реставрації творів мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, й була надана Н. Романенко для проведення консерваційно-реставраційних заходів як частина диплому бакалавра. За документацією кафедри робота датована ХІХ століттям.

Ікона написана олійними фарбами на тонкому середньозернистому полотні високої якості, ґрунт білий, тонкошаровий, пізніше (вірогідно, наприкінці ХХ ст.) наклеєна на цупку основу з оргаліту. Розмір твору 33×52 см; можемо припустити (з огляду на відсутність авторських крайок та нерівні краї), що вона була обрізана до наклеювання на оргаліт.

Стан збереженості не є задовільним, у верхньому правому куті – обвуглена пляма, наявні заломки від складання полотна, найімовірніше, утворилися ще до часу наклеювання на оргаліт; загальна площа втрачених ділянок ґрунту значна, проте ми можемо виразно бачити постаті зображених святих.

Високою є художня якість виконання живопису, складна багатошарова техніка, з використанням тонких прошарків та завершальних лесувань. Пропорції постатей, анатомічні деталі засвідчують, що невідомий автор мав академічну європейську освіту. Палітра різноманітна; пейзаж, хоч і доволі умовний, але написаний з ефектом просторовості.

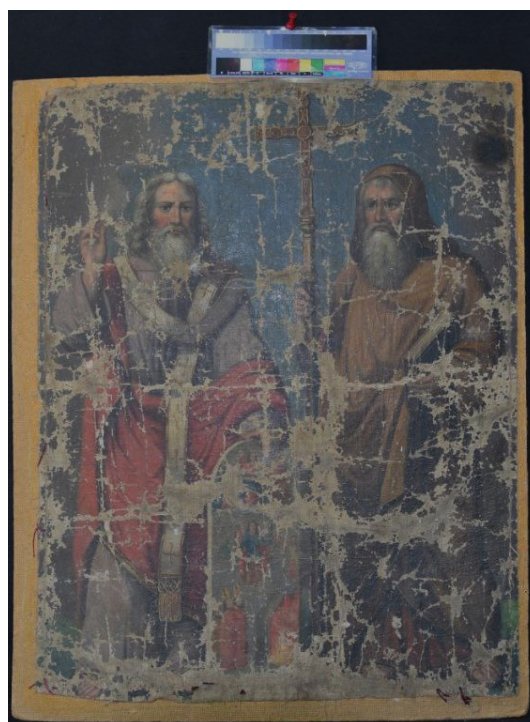
Іконографічний аналіз. Дослідження ікони було розпочате з фотофіксації до початку реставраційних втручань (іл. 1). Візуальний метод допоміг визначити декілька фактів, які подаємо.

1. Зображені на повен зріст двоє чоловіків, очевидно, святі, з огляду на хрещаті німби за їхніми головами.

2. Святий, що зліва, одягнений у довгий сірий одяг з невеликим відкладним коміром, з довгими широкими рукавами; з правого плеча звисає донизу червоний плащ, перекинутий через його лівий лікоть. Зображений є, вочевидь, святителем, оскільки на його плечах зверху лежить білий паллій (його кінець спускається до ніг) з тонкими жовтими хрестами. Права рука піднята в жесті

благословення, який також відомий як жест звернення до слухача. Отже, можемо зробити висновок, що перед нами єпископ, якого було піднесено до статусу святого за його діяння, імовірно, просвітницьку діяльність, враховуючи жести та своєрідну вказівку на біблійну історію, яку він демонструє. Лівою рукою він спирається на овальний щит – ікону. Неможливо зрозуміти, чи основа ікони дерев'яна, чи кам'яна плита (іл. 2).

3. Власне, «ікона в іконі» – не рідкісний прийом у християнській іконографії, хоча частіше використовують текстові засоби. У нашому випадку під час близького та пильного огляду

Іл. 1. Невідомий автор. Ікона «Двоє святих». 2023. [Світлина Н. Романенко]

Іл. 2. Невідомий автор. Ікона «Двоє святих». Фрагмент. 2023. [Світлина Н. Романенко]

вдалося встановити, що сюжет ікони в овальному щиті – це «Страшний суд», також відомий як «Апокаліпсис», описаний в останній книзі Нового Заповіту – Одкровенні Іоанна Богослова, що в живописі фіксується ще з XI–XII століть. Тут описано кінець світу під час другого пришествя Ісуса, коли він проводитиме суд над людством. На цій іконі змальовано сюжет другого пришествя, без наступних етапів – оновлення світу та торжества праведників. Так, у верхній частині ікони бачимо постать Христа Пантократора, розпізнаємо його за класичним червоним хітоном та синім гіматієм, а також за піднятою у благословляючому жесті рукою. На зображенні постатей збоку від Ісуса є втрати ґрунту, тому їх важко розпізнати, однак, за іконографічними канонами, саме там має бути зображена Богоматір та Іоанн Хреститель, за стилістикою лівої постаті переконуємось, що там зображена саме Богоматір, зважаючи на синій мафорій. У нижній частині чіткіше змальовані сили небесні, власне Архангел Михаїл (з вогняним мечем і терезами) та двоє янголів, один з яких благословляє праведників, а інший – карає грішників, виливаючи на них вогонь. Ще нижче зображено згаданих грішників та праведників. Символічно, що праведники одягнені в стрій єпископів, хоча це не означає, що до раю потраплять лише єпископи. А от грішники горять у вогні пекла. Усі змальовані сцени підтверджують, що це – сюжет Страшного суду (див. іл. 2).

4. Інший святий, написаний праворуч, одягнений у довгу туніку-хітон та довгий одяг із грубої вовни з каптуром (фрок) вохристого кольору; його вбрання вказує на те, що зображений є ченцем. У його руках книга, що, ймовірно, також, як і в випадку з першим святим, є алюзією на принесення слова божого, це підтверджує великий металевий хрест з рельєфними прикрасами і великим, до землі, дерев'яним держакон (хрест височіє над головами святих). Можливо, це виносний хрест, що використовувався раніше в місіях, на кшталт Григоріанської місії в Британії, а пізніше став частиною церковних ритуалів. За типом верхнього різьблення він, вочевидь, подібний до хреста Святого Іоанна, однак трохи тонший за пропорціями. З подібним за розмірами хрестом зображують апостола Андрія Первозванного, який приніс християнську віру на землі тодішньої Скіфії та по Дніпру дістався київських гір. Отже, і цей святий чернець, разом зі своїм супутником, у святигельському облаченні також принесли віру в Христа на землі, де раніше сповідували іншу релігію,

й за життя уславилися за їхню просвітницьку діяльність.

5. Обидва святі написані на тлі синього з хмарами неба і яскраво-зеленої долівки, імовірно, трави.

Отже, за візуальним методом іконографічного дослідження, вдалося частково визначити історію, що передувала написанню ікони, а саме – місію, з якою святі опинилися на землях, де, вочевидь, раніше не сповідували християнство. Таким чином, пошук звужується до дослідження історій, пов'язаних з місіонерською діяльністю. Враховуючи статус святих (єпископ та чернець), можемо ще більше звужити це коло.

Стилістичний аналіз. Відомості про походження ікони у документації кафедри відсутні; за візуальними спостереженнями її датували XIX століттям. Так, стилістично живопис зазнав впливу течій романтизму та академізму, що розкривається в ілюзорній передачі об'єму й світлотіні й анатомічній точності деталей: рис обличчя, одягу, предметів та навколишнього середовища. Можемо припустити, що автор, зобразивши сцену так піднесено й «повітряно», прагнув передати духовну складову сюжету: настрої ікони піднесений та легкий. Вплив академізму ми вбачаємо у точності відтворення одягу, який відповідає певному історичному періоду. Вплив романтизму виявився у ідеалізованій передачі святих, тонкості фактури, певній відстороненості, ймовірно пов'язаній з сюжетом, який, за канонами, має створювати неземні асоціації. Отже, припущення про час створення ікони – XIX століття – підтверджується стилістикою зображення [1, с. 135–140; 2, с. 107]; однак, зважаючи на ці ознаки, йдеться про першу половину – середину XIX століття.

Водночас не варто забувати, що автор ікони міг надихатися зразками вже раніше написаних творів, створюючи ікону як копію.

Технологічний аналіз. Ґрунт – тонкий, з біло-жовтим відтінком, очевидно, емульсійний. Мікροхімічне дослідження складу пігментів фарбового шару, здійснене доцентом кафедри, доктором хімічних наук М. Балакіною, дало змогу визначити, що основними фарбами є свинцеве білило, залізооксидний жовтий пігмент (вохра), кіновар, умбра; для блакитного кольору використано берлінську лазур, розбілену свинцевим білилом; для зеленого – сумішевий пігмент з берлінської лазури й жовтого залізооксидного пігменту (вохри).

Результати мікροхімічного дослідження підтверджують вказаний нами час створення

пам'ятки. Відомо, що умбра та вохра використовувались з доісторичних часів і досі використовуються; свинцеве білило використовувалося з IV ст. до н.е. й лишалося практично єдиним білим пігментом станкового живопису до другої половини XIX ст., але одночасно з іншими видами білила його випускали до другої половини XX століття. Берлінська лазур, вперше синтезована у 1704 р., стала загальнодоступною з 1724 року, коли доктор Вудворт опублікував умови, необхідні для отримання пігменту. Кіновар як один з найдавніших яскраво-червоних пігментів (натуральний відомий з близько 3000 років до н. е.; штучний (вермільйон) було відкрито у середні віки) використовувалася до першої третини XX століття. Таким чином, отримані дані про пігменти фарбового шару ікони не протирічають датуванню її першою половиною – серединою XIX століття.

Історіографічне дослідження. В іконографії є кілька прикладів зображення святих попарно, що зазвичай спираються на свідчення про їхнє життя. Зокрема, це апостоли Петро та Павло, святі великомученики Сергій та Вакх, святі Косма та Даміан, Харлампій і Власій, Кирило та Мефодій. Більшість з них зображені удвох, оскільки місії вони зазвичай виконували в парах. Однак, зваживши на іконографію досліджуваної нами ікони, зі списку можна виключити апостолів Петра і Павла (інші риси обличчя й зачіски, інші атрибути та одяг), Сергія та Вакха (їх зображують як парубків у римських обладунках), цілителів Косму та Даміана (зображували з медичним приладдям).

Тепер варто звернути увагу на приналежність святих до церковної ієрархії: священник та чернець. Відтак викреслюємо апостолів, адже жодного з них не можна зобразити як ченця. Отже, зображені на іконі святі – це, вочевидь, Кирило та Мефодій.

Дослідивши життєпис святих, дізнаємося, що Кирило і Мефодій народилися в Салоніках, Візантійській імперії, у IX столітті. Вони були братами, й обидва стали видатними християнськими теологами та вченими. Одне з найдавніших джерел відомостей про святих – манускрипт X ст. з Охриду, Кодекс Асеманіус. Місіонерська діяльність братів серед слов'янських народів, зокрема в регіоні Великої Моравії (сучасні Словаччина, Чехія та Угорщина), була санкціонована візантійським імператором і константинопольським патріархом. Така місія була новаторською, оскільки мала на меті поширення християнства та утвердження слов'янських мов як літургійних у церкві. Місія

та її культурна спадщина були поширені на досить великій території. Велика Моравія була розташована переважно на нинішніх територіях східної Чехії та західної Словаччини, а також Угорщини та Австрії. Кирило, навчаючись та працюючи в Константинополі, здобув право займатися місіонерством і здійснив три місії, одна з яких, близько 863 року, була скерована на ту територію Європи, яку населяли слов'яни. Його брат Мефодій, який був ченцем та ігуменом монастиря Поліхрон, пізніше був висвячений до архієпископа, але вже після здійснення місій. Тому одяг та атрибути святих історично відповідають зображенням на нашій іконі [4, с. 61–89; 9, с. 5–57].

Кирила та Мефодія шанують як творців глаголиці – абетки, створеної для перекладу та запису біблійних текстів слов'янськими мовами, зокрема, давньоукраїнською. Фонетично й граматично вона поєднує в собі грецьку, рідну мову братів, та елементи різних слов'янських мов [9, с. 5–57].

Для країн Центральної та Східної Європи і також частково – Близького Сходу святі мали велике значення, дещо більший акцент на їхню діяльність був розвинений нарративом ортодоксальної церкви, однак навіть для католицької традиції вони лишаються важливими посталями. Особливого значення діяльності святих надають у Болгарії, Чехії, Словаччині та Україні (наприклад, створення і діяльність Кирило-Мефодіївського братства). Життєві шляхи Кирила і Мефодія, до та під час місії, проходили також регіонами, що нині знаходяться в межах Греції та Туреччини, Німеччини, Словенії, Італії [11].

Однак пошук подібних до досліджуваної ікони зразків дав змогу уточнити інформацію про походження ікони.

Іконографічне дослідження. В ранній іконографії Кирило та Мефодій майже не відрізняються від зображень апостолів та святителів, що бачимо на ранніх фресках, як-от фрески із церкви св. Георгія (Курбиново, в Преспі, 1191 р.), фрески нижньої базиліки Сан-Клементе (Рим, XI ст.), фрески Мулдавського монастиря «Св. Петка» (Болгарія), Араповського монастиря «Св. Неділя» (Болгарія). Однак з розвитком іконопису їхні зображення набувають більшої характерності та упізнаваності [4, с. 64; 10, с. 205–218].

Д. Степовик зазначав, що мініатюра Кенігсберзького літопису, на якій зображено Кирила і Мефодія, – «...це один із найраніших виконаних в Україні парних портретів просвітителів: до цього зображували їх нарізно, або ж

самого Кирила. З XV ст. парні образи Кирила й Мефодія входять в іконографію українського малярства й графіки» [3, с. 57]. На підставі аналізу української ікони Кирила і Мефодія з с. Княжпіль (Львівщина), Д. Степовик стверджує, що написання образів цих святих поширюється в Україні з XVIII ст., а також зауважує, що «...якщо в стінописі храмів і міст їх зображували за встановленими правилами іконографії, то на іконах для сільських церков і для житла народні майстри часом вдавалися до довільної інтерпретації» – і називає такий підхід «фольклорним трактуванням образів» [3, с. 100].

Для нашої атрибуції пріоритетною є інформація про період з кінця XVIII століття до XIX століття, який вдалося визначити завдяки хімічним дослідженням. Саме в цей час набула популярності іконографічна схема, за якою святі Кирило й Мефодій тримають сувій з алфавітом або ж цей сувій розміщений на вівтарі. Найбільш раннє опубліковане у XIX ст. зображення, на якому святі подані разом, є ілюстрація на титульній сторінці болгарської граматики Г. Бусіліна, виданої в Москві 1844 р. [4, с. 81]. Цей тип композиційно найбільше нагадує об'єкт нашого дослідження.

Метод візуального порівняння та дослідження А. Філіпа, Я. та Я. Осолсобе [5] дали змогу встановити, що найбільша кількість творів з іконографією, подібною до нашої ікони, походить з Чехії. Зокрема, це:

- «Святі Кирило та Мефодій» – скульптура Е. Макса (1840-і роки), Костел Божої Матері перед Тином, Прага [5, с. 127] (іл. 3); ця скульптура майже ідентична до ікони, яку ми розглядаємо;

- «Святі Кирило і Мефодій» – картина У. Предіча (1912 р.);

- «Кирило і Мефодій», малюнок – книжкова ілюстрація М. Алеша, Національна галерея в Празі (XX ст.);

- «Святі Кирило і Мефодій» – картина Й. Зеленого в монастирі Райград, Чехія (XX ст.);

- «Святі Кирило і Мефодій» – фронтиспис І. Берчича з «Букваря старослов'янської мови» (1860 р.);

- «Святі Кирило і Мефодій» – картина А. Торової (1927 р.), Церква Св. Хрестів у Празі;

- «Святі Кирило і Мефодій» – гравюра на міді, автор невідомий (1920-ті рр.), 12,5×8 см, Прага [6, с. 134] (зображені у стилі бароко як єпископи з хрестом і патерицею, вони проповідують з підвищення трьом слухачам, які сидять або стоять на колінах);

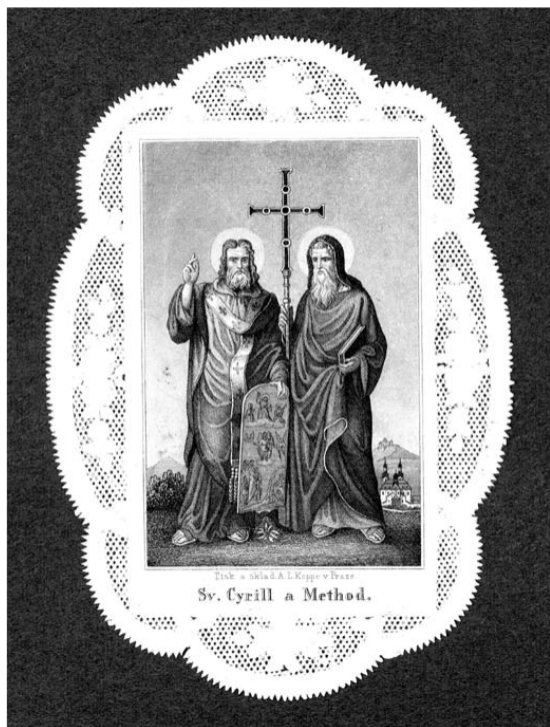
Іл. 3. Св. Кирило і Мефодій з церкви Матері Божої перед Тином у Празі. [5, с. 127]

- «Св. Кирило і Мефодій» – картина І. Грабавичіча, полотно, олія (2002 р.), сучасна ікона, експонується в музеї Чеського центру в Х'юстоні;

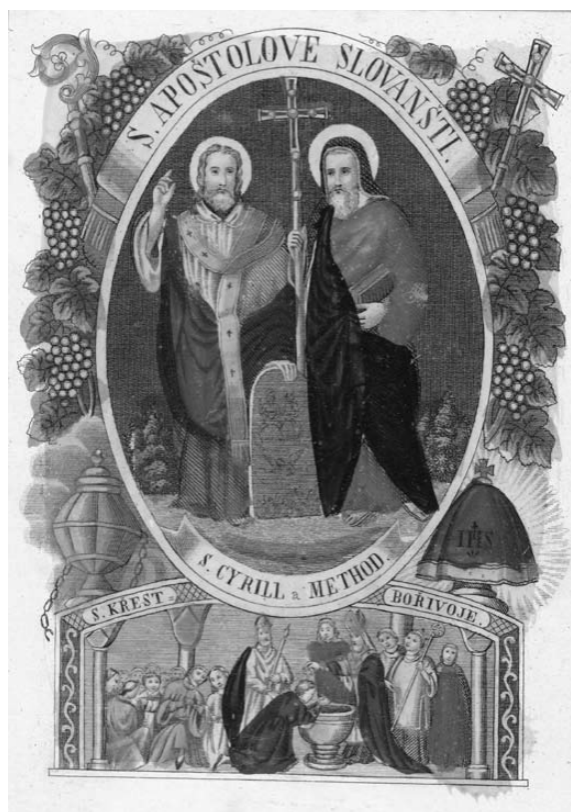
- «Св. Кирило і Мефодій» – гравюра на сталі в овальній рельєфній мереживній каймі, 12×8,5 см, підпис внизу по центру – «Друкарня і склад А. Л. Коппе в Празі, фірма Александр Леопольд Коппе, Прага» (після середини XIX ст.) [9, с. 135] (іл. 4);

- «Св. Апостоли слов'янські, св. Кирило і Мефодій, св. Хрещення князя Борживоя» – гравюра на міді кольорова, переклеєна, 12,5×8,5 см, Я. Пацак, Хрудім (друга пол. XIX ст.) [6, с. 136] (за описом – Кирило і Мефодій помінялися місцями: апостол зображений ліворуч з архієпископом, панно зі Страшним судом, праворуч – апостол з книгою і місіонерським хрестом. Сцена обрамлена виноградною лозою. У нижньому люнеті – хрещення князя Борживоя) (іл. 5).

Постаті Кирила та Мефодія мають велике культурно-історичне значення для Чехії. Саме їм чехи завдячують приходу християнства, а також розвиткові своєї мови, тож для їхньої культури святі мають значення, як Володимир Великий – для України, в релігійній конотації. Місіонерська діяльність у Чехії, – на той час Великій Моравії, – закінчилася входженням країни до кола

Іл. 4. Св. Кирило і Мефодій. Гравюра на сталі в овальній рельєфній мереживній каймі. 12×8,5 см. Друкарня А. Л. Коппе в Празі. Після середини XIX ст. [6, с. 135]

Іл. 5. Пацак Ян. Апостоли слов'янські, св. Кирило і Мефодій, Хрещення князя Борживоя. Гравюра на міді кольорова, переклеєна. 12,5×8,5 см. Хрудін (Чехія). II пол. XIX ст. [6, с. 136]

християнських країн; святі започаткували ведення літургії національною мовою, день Св. Кирила та Мефодія є національним вихідним у Чехії. Тому не дивно, що в чеському іконописі сформувалася чітка й характерна іконографія, до якої наближені й сучасні місцеві зразки [7, с. 7–14].

Звернемо увагу на один з прикладів, наведених вище (див. іл. 3), – скульптуру святих Кирила та Мефодія Е. Макса, – Костел Божої Матері перед Тином (1840-ві рр.) [5, с. 127]. З ракурсу анфас композиція, пропорції, трактування, форми є майже ідентичними до ікони, яку ми досліджуємо. Так, одразу впадає у вічі подібність виносного хреста, сюжету на іконі в руках Кирила, його палію, книги, чернецького одягу іншого святого (Мефодія). Враховуючи датування скульптури, можна припустити, що вона є прообразом, якщо не іконографічним зразком для нашої ікони. Оскільки подібних творів у станковому виконанні є чимало, можемо припустити, що в той час практикували змалювання святих зі скульптури Е. Макса.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. Надалі можемо розглянути три варіанти походження ікони: ікона могла бути написана на основі іконографічного зразка – скульптури Е. Макса (Костел Божої Матері перед Тином, Прага) після 1840-х років, але через короткий час, судячи зі стилістики та слідів природного старіння; отже, датувати її можна серединою XIX ст. (цьому датуванню не протирічать дані техніко-технологічного дослідження); вона могла бути написана як копія з іншого твору станкового живопису, з уже присутнім творчим домислом у вигляді пейзажу позаду святих, створеному невідомим автором чеського походження, у вищезазначений період (середина XIX ст.), а вже пізніше могла бути завезена до України; ікона може бути копією, виконаною українським автором, зі скульптури чи іншої ікони, зробленою в вищезазначений період.

Найбільш переконливим вважаємо другий варіант, оскільки подібних до нашої ікони за стилістикою ми не зустрічаємо в українському іконописі XIX століття. Ікона має художню, релігійну та історичну цінність, адже є свідченням зв'язку між європейською (болгарською, чеською) та українською культурами. Атрибуція таких творів дає науковцям змогу глибше усвідомити перебіг історії мистецтва України у контексті розвитку іконопису у світовому мистецтві.

Оскільки атрибуція є неповною, вважаємо можливим продовження пошуку, ймовірно, у чеських зібраннях, з метою більш точного встановлення прототипу та часу створення цієї видатної за своїми художніми особливостями ікони.

Список використаних джерел

1. Дротенко В. Семіотика іконопису та стилістика ікони в контексті культурно-мистецької традиції // Молодий вчений, 3 (91), 2021, с.135–140. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-30>
2. Ковальчук І. Українська іконографія впродовж XIV–XVIII століть // Українське релігієзнавство, 2015, с. 100–108.
3. Степовик Д. В. Українсько-болгарські мистецькі зв'язки. – К.: Наукова думка, 1975.
4. Rouseva R. Cyril and Methodius in Historical Iconography // Celebrating the legacy of Cyril and Methodius with special reference to historical iconography. Malta: Office of the President of Malta, 2017, s. 61–89.
5. Filip, Aleš, Osolobě, Jana, Osolobě, Jan. Kult sv. Cyrila a Metoděje ve výtvarném umění (klíč k jejich ikonografii). Aleš Filip, Jana Osolobě, Jan Osolobě. In: Národopisná revue Strážnice: Národní ústav lidové kultury Roč. 23, č. 2 (2013), s. 120–133.
6. Křížová Alena. Cyril a Metoděj na svatých obrázcích // Národopisná revue Strážnice: Národní ústav lidové kultury Roč. 23, č. 2 (2013), s. 134–137.
7. Delikari Angeliki. The Literary Work of the Cyrillo-Methodian Mission in Great Moravia and its Transmission Around Ohrid During the 9 th and 10 th centuries // Cyrillomethodianum XX, 2015, c. 7–14.
8. Barlieva Slavia. The Cult of Saints Cyril and Methodius: The Phenomenon of Shared Identity in the Slavic World. Edited by Madeleine Gray (King's College London Medieval Studies), 2017.
9. Топенчаров В. Константин-Кирилл Философ – АБВ Ренессанса. София Пресс, 1985.
10. Божилов И., Тулешков Н., Прашков Л. Български манастири. София, 2004. С. 205–218.
11. Hetényi, Martin, Peter Ivanič. The Contribution of Ss. Cyril and Methodius to Culture and Religion // Religions. 12: 417. <https://doi.org/10.3390/rel12060417>

References

1. Drotenko V. I. (2021). Semiotyka ikonopysu ta stylistyka ikony v konteksti kulturno-mystetskoj tradytsii. [Semiotics of icon painting and icon stylistics in the context of cultural and artistic tradition]. Molodyi vchenyi, 3 (91). <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-30>
2. Kovalchuk I. (2015). Ukrainska ikonohrafiia vprodovzh XIV–XVIII st. [Ukrainian iconography during the XIV–XVIII centuries]. Ukrainske relihiieznavstvo.
3. Stepovyk D. V. (1975). Ukrainsko-bolharski mystetski zv'iazky. [Ukrainian-Bulgarian artistic ties]. Naukova dumka.
4. Rouseva R. S. (2017). Cyril and Methodius in Historical Iconography // Celebrating the legacy of Cyril and Methodius with special reference to historical iconography. Malta: Office of the President of Malta.
5. Filip A., Osolobě, J., Osolobě, J. (2013). Kult sv. Cyrila a Metoděje ve výtvarném umění (klíč k jejich ikonografii). [Cult of St. Cyril and Methodius in visual arts (key to their iconography).] Národopisná revue Strážnice: Národní ústav lidové kultury Roč. 23.
6. Křížová Alena. (2013). Cyril a Metoděj na svatých obrázcích. [Cyril and Methodius on sacred images] Národopisná revue Strážnice: Národní ústav lidové kultury Roč. 23.
7. Delikari A. (2015). The Literary Work of the Cyrillo-Methodian Mission in Great Moravia and its Transmission Around Ohrid During the 9th and 10th centuries. Cyrillomethodianum XX.
8. Barlieva S. (2017). The Cult of Saints Cyril and Methodius: The Phenomenon of Shared Identity in the Slavic World. Edited by Madeleine Gray (King's College London Medieval Studies).
9. Topencharov V. (1985). Konstantyn-Kyryll Fylosof – ABV Renessansa. [Konstantin-Kyryll the Philosopher - ABV of the Renaissance]. Sofya Press.
10. Bozhylov Y., Tuleshkov N., Prashkov L. (2004). Bŭlharsky manastyry. [Bulgarian monasteries]. Sofya.
11. Hetényi M., Ivanič P. (2021). The Contribution of Ss. Cyril and Methodius to Culture and Religion. Constantine the Philosopher University in Nitra. <https://doi.org/10.3390/rel12060417>

Подано до редакції 28.02.2024